

ומתרצת הגמרא: **איכא בינייהו**, יש עדיין הבדל ביניהם, לענין "מצוה".

רבי יהושע בן קרחה סבר, יש מצוה לדיינים להציע לפנייהם פשרה. **ותנא קמא סבר**, אין זה מצוה, אלא רק רשות יש להם לדיינים להציע לפנייהם פשרה.

אך מקשה הגמרא: **היינו דרבי שמעון בן מנסיא**:

הרי דברי התנא קמא הינם כדברי רבי שמעון בן מנסיא, ששניהם סוברים שלפני

גמר דין מציעים לפנייהם פשרה, ואחרי גמר דין אי אתה רשאי לבצוע!

ומתרצת הגמרא: **איכא בינייהו**, יש הבדל בין תנא קמא לרבי שמעון בן מנסיא, לגבי האמור: **משתשמע דבריהן, ואתה יודע להיכן הדין נוטה, אי אתה רשאי לומר להן צאו ובצעו**.

שכך סובר רק רבי שמעון בן מנסיא, ואילו תנא קמא סובר, שעדיין מותר לבצוע עד גמר הדין, היינו עד שיאמרו בית הדין: איש

הונא תלמודיה דרב הוה, היה תלמיד של רב, ובודאי פסק כמוהו. **וכי הוה אתי בעלי דין לקמיה דרב הונא, אמר להו שאל את בעלי הדין: אי דינא בעיתו האם אתם רוצים דין אי פשרה בעיתו או שאתם רוצים פשרה**. הרי דאינה מצוה.

ומתרצת הגמרא שאינה סתירה, שגם רבי יהושע בן קרחה הסובר "מצוה לבצוע" כוונתו שמצווה להציע לפני בעלי הדין, אם רוצים דין או פשרה.

מאי מצוה נמי מה הפירוש "מצוה" דקאמר רבי יהושע בן קרחה מצוה למימרא להו, להציע להם: אי דינא בעיתו, אי פשרה בעיתו.

א-1

וזה מה שפסק רב, וכך נהג רב הונא תלמידו.

ומקשה הגמרא: אם כן — **היינו תנא קמא!** הרי גם התנא קמא אמר, שאחרי גמר דין אסור לבצוע, ומשמע מדבריו, שלפני גמר דין יש רשות לבצוע. ומשמע, שמציעים להם פשרה, ואם כן, במה שונה דעת רבי יהושע בן קרחה מדעת התנא קמא [והרי כברייתא משמע שהם חולקים].

דין, אלא כשמחייבים אותם בפועל ממש, כי כל זמן שלא חייבו אותם ממש, אינו ברור לפנייהם הפסק דין.

ועיין בש"ך (סימן כ"ב ס"ק ה') הסובר: כי מה שאמרו כאן שגמר דין הוא באמרו "חייב אתה" הוא לאו דוקא, והכוונה לאמרו "צא ותן לו".

ויש בזה נפקותא לכמה דינים. כגון אם קבל בעל דין על עצמו את אחד מהקרובים או הפסולים להיות דיין או להיות עד, שהדין הוא שיכול לחזור בו עד גמר דין. עיי"ש בש"ך.

אחרות אמרה הגמרא שאם ב"ד אומרים: "חייב אתה ליתן", אינו גמר דין, וגמר דין הוא רק כשאומרים: "צא ותן לו". ותירצו: שבאמת "חייב אתה ליתן" אינו אלא קרוב לגמר דין, וכיוון שקרובים כל כך לגמר דין, אינו רשאי לבצוע.

אבל היד רמ"ה מתרץ: שכאן אמרו לגבי מה ששייך לדיינים בעצמם, ועבורם גמרו את הדין באמירתם: "חייב אתה" אבל שם מדובר במה שנוגע לבעלי הדין, ואצל בעלי הדין לא הוי גמר

פלוני אתה חייב! או, איש פלוני אתה זכאי! ומעתה יש לנו ארבע דעות חלוקות בענין פשרה.

א. רבי יהושע בן קרחה סובר [והלכה כמוהו] שיש מצוה להציע פשרה.

ב. רבי שמעון בן מנסיא סובר שיש רשות להציע פשרה. אבל רק עד שידוע הדיין להיכן הדין נוטה.

ג. תנא קמא סובר שיש רשות להציע פשרה אפילו עד גמר דין.

ד. רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי סובר שאסור לבצוע כלל.

לעיל הביאה הגמרא כמה דרשות של תנאים על הפסוק "ובצוע בריך נאץ ה'", ועתה אומרת הגמרא:

והתנאים האלו, פליגא, חולקים הם על דרבי תנחום בן חנילאי.

דאמר רבי תנחום בן חנילאי: לא נאמר מקרא זה של "ובצוע בריך", אלא כנגד מעשה העגל, (1) שעשה אהרן פשרה בינו לבין עצמו, והורה לעצמו פשרה, לעשות לבני ישראל את העגל.

ומה טעם עשה כן? שנאמר [שמות לב] "וירא אהרן, ויבן מזבח לפניו". ודרשינן "ויבן", מלשון הבנה, ודרשינן, "מזבח" מלשון זבוח, שראה את חור הרוג —

מה ראה אהרן? אמר רבי בנימין בר יפת אמר רבי אלעזר: ראה את חור בן (2) מרים, אחות משה ואהרן, שזבוח לפניו. שהיה הרוג לנגד עיניו, לפי שהרגוהו בני ישראל על שלא רצה לעשות להם את העגל.

ועשה אהרן פשרה, ואמר בלבו: אי לא שמענא להו, אם אסרב לבני ישראל לעשות העגל, השתא עבדו לי, עתה יעשו לי כמו דעבדו בחור, שיהרגו אותי כמו שהרגו את חור, ומיקיים בי, יתקיים על ידי את מה שהנביא מקונן על שריפת בית המקדש "אם

1. וזה לשון המאירי: אע"פ שהפשרה נבחרת לענין דיני ממונות — לענין איסור אינו כן. ואל יאמר הדיין: נתיר לו את זו כדי שלא יאכל את זו, וכיוצא בזה. הוא שאמרו: לא נאמר".

היינו שסובר כשיטת רש"י שהגמרא דורשת את הפסוק ובצוע בריך. ועוד סובר שהגמרא רוצה ללמוד מזה, שלא עשה אהרן פשרה טובה. ועיין בתוס' מה שביארנו, ועיין בהערה הבאה.

2. אין רמז במקרא שהכוונה על חור. וכתב המהרש"א, שהוא קבלה ביד חז"ל שהרגו את חור. ומוסיף לבאר, שחור מוזכר בכל המעשים המפורסמים עם אהרן, במלחמת עמלק נאמר

שאהרן וחור תמכו בידי משה, ובמתן תורה נאמר "והנה אהרן וחור עמכם", שהעמיד משה את אהרן וחור במקומו בעת עלותו להר ארבעים יום, ואילו אחרי מעשה העגל, אינו מוזכר בשום מקום, לכן דרשו חז"ל שהרגוהו על שלא רצה לעשות להם את העגל.

ויש להוסיף הסבר על הסבר, שהרי בני ישראל אמרו "כי זה משה האיש וגו' לא ידענו מה היה לו" היינו שהיו מרוצים מהנהגת משה, ולכן באמת קבלו את אהרן וחור עליהם, ולכן באו לאהרן לעשות להם את העגל, ונשאלת השאלה ולמה לא באו לחור, אלא משמע שבאו וסירבו לעשות להם, ועשו מה שעשו.

— שאינם דורשים כן — את הפסוק הזה.

והני תנאי, את הפסוק "פטר מים ראשית מדון", מאי דרשי ביה.

ומתרת הגמרא, שהם דורשים אותו כדרב המנונא.

דאמר רב המנונא: אין תחילת דינו של אדם נידון, כשדנים את אדם לעתיד לבא, עם פטירתו מהעולם, לא יתחילו לדנו על דבר אחר, אלא תחילת דינו הוא על דברי תורה, על שלא עסק בתורה כשהיה אפשר לו, שנאמר "פטר מים", מי שפטר מעליו

יהרג במקדש ה' כהן ונביא",⁽³⁾ שאם יהרגו את אהרן, שהיה כהן ונביא, אז, ולא הוא להו תקנתא לעולם, שלא ירצה ה' לסלוח להם. לכן, סבר אהרן, מוטב דליעבדו לעגל, שיעשו את העגל, ואז אפשר, הוא להו תקנתא בתשובה.⁽⁴⁾ תהיה להם תקנה, שהקב"ה יסלח להם כשיעשו תשובה.

ולעיל הביאה הגמרא את דעת רבי שמעון בן מנסיא, הלומד מהפסוק "פטר מים ראשית מדון", שפשרה הנעשית לפני המריבה, פטרת את המדון.

ושואלת הגמרא: האיך ידרשו שאר התנאים

לא יעשה בכל זאת יעשו העגל, וממילא לא ירויח כלום, אלא יפסיד שיהרג במקדש ה' כהן ונביא, והוא בעצמו הרי לא התכוין אלא לדחותם כמו שאמרו חז"ל.

וזה לשון הרמב"ם (רוצח ד ט): אף על פי שיש עונות חמורין משפיכות דמים, אין בהן השחתת ישובו של עולם כשפיכות דמים. אפילו עבודה זרה, ואין צריך לומר עריות או חילול שבת, אינן כשפיכות דמים. שאלו עוונות, הן מעבירות שבין אדם למקום — אבל שפיכות דמים מעבירות שבינו לבין חבריו. וכל מי שיש בידו עון זה, הרי זה רשע גמור, ואין כל המצות שעשה כל ימיו שקולין כנגד עון זה, ולא יצילוהו מן הדין. שנאמר: עשוק בדם נפש וגו'. צא ולמד מאחאב, עובד עבודה זרה, שהרי נאמר בו: רק לא היה כאחאב. וכשנסדרו עונותיו וזכותיו לפני אלהי הרוחות, לא נמצא עון שחייבו עליה, ולא היה שם שום דבר אחר ששקול כנגדו אלא דמי נבות, שנאמר "ותצא הרוח ותעמוד לפני ה'", זה רוח נבות. ונאמר לו "תפתה וגם תוכל", והרי הוא הרשע לא הרג בידו, אלא סיבב. קל וחומר להורג בידו.

3. ואלו הם דברי הקב"ה, על טענת בני ישראל: "ראה ה' והביטה, למי עוללת כה, אם תאכלנה נשים פרים עוללי טפוחים" וענה להם הקב"ה: "אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא" שגם הם עשו מעשה שלא יעשה, שהרגו את זכריה הכהן והנביא ולא סלח להם השי"ת על עון הזה, והיה דמו תוסס עד שהרג נבוזראדן ושפך על דמיו את דמי הסנהדרין גדולה וקטנה ובחורים ובתולות תשעים הארבעה רבוא, וכשרצה לאבד את כל העם, נח הדם מרתיחתו. ואהרן כבר ידע זה ברוח קדשו (עיין תוס' גיטין דף ס"ח א ד"ה וכתוב).

4. והקשה התורת חיים: אדרבה, איסור עבודה זרה הוא איסור חמור מאוד. ותירק, שהריגת כהן ונביא, אף שאפשר לחזור בתשובה, אבל אי אפשר לתקן, שהרי אי אפשר להחיותו, אבל העגל אפשר לחזור בתשובה ויתוקן העבירה. ולכן בחזורם בתשובה על העגל, נצטוו על מעשה המשכן, ואילו בהריגת כהן ונביא, אדרבה, נגזרה עליהם חורבן בית המקדש. ויש לתרץ כפשוטו, שידע אהרן שאף אם הוא

עול תורה, הנמשלת למים, הוא ראשית מדון, על כך הוא תחילת דינו.

ועתה מפרשת הגמרא את מה שאמר רבי שמעון בן מנסיא שהריב דומה למים, שלכן הוא דרש את הפסוק "פוטר מים ראשית מדון" על הדיינים, שיפטרו וישליכו את ה"מים".

אמר רב הונא: האי תיגרא, המריבה, דמיא, דומה היא לצינורא דבידקא דמיא, לזרם מים היוצא מן הנהר בעת שעולה על גדותיו, שתחילה מחלחלים המים בזרם דקיק באמצעות חור שהם יוצרים בתלולית העפר [הניצבת ליד הנהר, כדי למנוע את הצפת השדות]. ואם אין סותמים את החור הקטן של מקום יציאת המים בתחילת התהוותו, אז **כיון דרווח, רווח! הולך ומתרחב הזרם הדק לזרם אדיר, עד שלא ניתן לסותמו.**

זה הוא המשל. והנמשל הוא, שהמריבה מתחילה בדברים קטנים, של מה בכך, אך אם אין פוטרים ומשליכים אותה, הרי היא מתרחבת ומתפשטת, עד שאי אפשר לעוצרה.

ומביאה הגמרא עוד משל על המריבה [ולפי התוספות זה עוד דרשה על הפסוק "פוטר מים ראשית מדון"] –

אביי קשישא אמר: מריבה, דמי, דומה היא לגורא דגמלא, דפי עץ של גשר. בתחילה, בעת ששמים אותם, הם מתנענים ומתנדנדים, ולבסוף, כיון דקם, קם.

כשדורכים עליהם הרבה, הרי הם מתחזקים ונקבעים במקומם. זה הוא המשל.

והנמשל הוא, שמריבה בתחילה אינה חזקה, ובעת שמרבים להתקוטט, וכל אחד מתייצב ועומד על דעתו, אז המריבה מתחזקת.

שמע"י ושת"י שב"ע זמירות ה"א, סימן (5).

והגמרא מביאה עתה עוד דרשה על הפסוק "פוטר מים ראשית מדון", ומוכיחה, שאימרה שנהוגה בפיהם של אנשים, מרומזת היא בפסוק.

ומספרת הגמרא: מעשה בכהוא גברא, דהוה קאמר ואזיל, שהיה נוהג לומר את האימרה הבאה: **טוביה, דאזיל ואדיש, האיש אשר שומע את חרפתו ושותק, ומתרגל לשתוק, חלפיה בישתא מאה.** עבור שתיקתו יתפטר ממאה רעות שהיו אמורות לבוא עליו, אם היה מתפתה ליכנס למריבה.

כשמע שמואל מאמר זה, **אמר ליה שמואל לרב יהודה: קרא כתיב! הוא פסוק מפורש, "פוטר מים, ראשית מדון".** ודרשינן, "פוטר" מלשון פתיחה, ו"מים" הרי אמרנו למעלה שזרימתם משולה למריבה. ומי שפוחת במריבה – ראשית מדון. ודרשינן, "מדון" בלשון נוטריקון, מאה דין. ודין הוא מלשון רעות וצרות. או ש"מדון" בגימטריה הוא מאה, והוא ראשית למאה דינין.

ואגב שאמרנו שאימרות הנהוגות בפיהם של

1 [אדייה לגזיזה] ו'קם. א' [כי רחימתין הוי עזיזא] א'פותיה.

5. הוא סימן על המאמרים הבאים: שמע"י, דשמע ואדיש. ושת"י, אחרתי תלת. שב"ע, שבע יפול צדיק. זמירות, לזמור זמר. ה', היא ניימא.

אנשים, מפורשות ומרומזות הן בפסוקים, מביאה הגמרא עוד דוגמאות לכך.

ההוא, היה איש אחד, דהוה קאמר ואזיל, שהיה נוהג לומר: **אתרתי ותלת, גנבא לא מיקטל!**⁽⁶⁾ על שתיים ושלוש גניבות אין הגנב נענש, אבל סופו ליענש. כלומר: אם עובר הגנב עבירה פעמים ושלוש, ועדיין לא הגיעה אליו פורענות, אל יתפלא, מפני שסופו ללקות באחרונה.

אמר ליה שמואל לרב יהודה: קרא כתיב, הוא פסוק מפורש: **"כה אמר ה', על שלשה פשעי ישראל. ועל ארבעה, לא אשיבנו"**. ודרשינן את הפסוק בלשון בתמיה: האם על ארבעה — לא אשיבנו לו את העונש!?

ההוא, היה איש אחד דהוה קאמר ואזיל, שהיה נוהג לומר: **שב בירי לשלמנא**. שבע בורות פתוחים לרגלי איש⁽⁷⁾ שלם, ומכולם יצילנו ה'. **והוא לעביד ביש**. ובור אחד לעושי רשעה, ליפול בו מיד.

אמר ליה שמואל לרב יהודה: קרא כתיב הוא פסוק מפורש: **כי שבע יפול צדיק וקם ורשעים יכשלו ברעה**, ודרשינן "רעה" בלשון יחיד, לכן הרשע יפול באחד.

ההוא, היה איש אחד דהוה קאמר ואזיל, שהיה נוהג לומר: **דאזיל מבי דינא שקיל גלימא**, מי שנטלו בית דין ממנו את בגדו

לפריעת חובו, ליומר זמר, וליזיל באורחא. ילך בדרך, כשהוא עליו ושמח, וישיר שיר. כלומר, אל יתעצב, אלא ישמח על שהוציאו את הגזילה מתחת ידו.

אמר ליה שמואל לרב יהודה: קרא כתיב, הרי זה מקרא מפורש: **"וגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום"**, אלו הם דברי יתרו בעצתו למשה למנות דיינים לשפוט את העם, ודרשינן מ"כל העם", שכלול בו גם את מי שיצא חייב, וגם הוא יבוא אל מקומו בשלום.

ההוא היה איש אחד, דהוה קאמר ואזיל, שהיה נוהג לומר: **היא ניימא ודיקולא שפיל**.⁽⁸⁾ כשהאשה מנממת, נופל הסל שעל ראשה שנותנת בו כלי עבודתה, כגון פילכה. זה המשל, והנמשל: מתוך שהיא עצלה אין מלאכתה ניכרת.

אמר ליה שמואל לרב יהודה: קרא כתיב מקרא מפורש הוא: **"בעצלותים ימך המקרה** ובשפלות ידים ידלוף הבית". פירוש: כשאדם מתעצל ואינו מתקן פרצה קטנה שבתקרת הבית, "ימך המקרה" תשפל התקרה, ובשפלות ידים, שאינו מתקן נקב קטן בגגו, ידלוף הבית.

ההוא היה איש אחד דהוה קאמר ואזיל, שהיה נוהג לומר: **גברא דררצינא עליה** האיש שבטחתי בו **אדייה לגזיזיה וקם**,⁽⁹⁾

6. ולכן חייבה התורה לגנב לשלם ארבעה וחמשה. כי מן הסתם היא כבר הגנבה השלישית או הרביעית אצלו (מרגליות הים).
7. כן גורס המהרש"א.

9. המהרש"א מדייק הלשון "וקם" שפירושו על אדם היושן ובוטח באוהבו שישמרנו, ולבסוף

6. ולכן חייבה התורה לגנב לשלם ארבעה וחמשה. כי מן הסתם היא כבר הגנבה השלישית או הרביעית אצלו (מרגליות הים).

7. כן גורס המהרש"א.
8. ה"יד רמ"ה" מפרש, שהסל נופל לנהר, היינו

הרים אגרופו עלי. זה המשל, והנמשל: אוהבי הפך לשונאי.

אמר ליה שמואל לרב יהודה: קרא כתיב מקרא מפורש הוא "גם איש שלומי אשר בטחתי בו, אוכל לחמי, הגדיל עלי עקב". פירוש, אוהבי שבטחתי בו, ושהייתי סיבת חייו שאוכל את לחמי, שם עלי מארבים גדולים ללכדני.

ההוא היה איש אחד דהוה קאמר ואזיל שהיה נוהג לומר: כי רחימתין הוה עזיזא בעת שהאהבה ביני לאשתי היתה עזה, אפותיא דספסירא שכיבן, היה לנו מקום לישכב אפילו על מקום צר על רוחב של סייף [בדרך גוזמא], השתא דלא עזיזא רחימתין, עכשיו שאין אהבתינו עזה, פוריא בר שיתין גרמידי, מטה ברוחב ששים אמות, לא סגי לן, אינה מספיקה לנו [בדרך גוזמא].

אמר רב הונא: קראי כתיבי, אפשר ללמוד דבר זה ממקראות: מעיקרא בתחילה, בעת שאהבת הקב"ה עם בני ישראל היתה עזה, כתיב "ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת", שהקב"ה אמר למשה, שישרה שכינתו על הארון, ומשם יבא אליו דבר ה', ותניא, שנינו בברייתא, ארון תשעה, גובה

הארון היה אמה וחצי, שהם תשעה טפחים, וכפורת שעליו היתה בגובה טפח. הרי כאן עשרה טפחים. ואורך הארון היה אמתיים וחצי. ויוצא שהשראת השכינה והתוועדותו עם משה היה במקום קטן בגובה עשרה טפחים. וכתוב [גירסת מהרש"ל ולבסוף כתיב],⁽¹⁰⁾ בבית אשר בנה שלמה, "והבית אשר בנה המלך שלמה לה, ששים אמה ארכו, ועשרים רחבו, ושלושים אמה קומתו". ולבסוף, כאשר חטאו, בעת שאהבת הקב"ה ובני ישראל לא היתה עזה כמקדם, כתיב: כה אמר ה', השמים כסאי והארץ הדום רגלי. איזה בית אשר תבנו לי. וגו'. איזה בית תבנו לי שאוכל לצמצם שכינתו בתוכו.

שנינו לעיל, שרבי חנין דורש "תגורו" מלשון כניסה, ועתה מוכיחה הגמרא שהוא לשון הכנסה.

מאי משמע דהאי "לא תגורו" לישנא דכנושי הוא, שיש בו משמעות של הכנסה?

אמר רב נחמן: אמר קרא: "ויין לא תשתה ולא תאגור". לא תכניס מהשדה לבית, הרי שהוא לשון הכנסה.

רב אחא בר יעקב אמר: מהכא מפסוק זה:

10. גירסת מהרש"ל: ולבסוף, וכן משמע ברש"י, וכתב המהרש"א (בפירושו השני): פירוש, שבבית אשר בנה שלמה, היתה האהבה מועטת מהאהבה שהיתה במשכן, ולכן לא צמצמה השכינה את עצמה אל הארון אלא על הבית כולו. ולבסוף, כשנתמעטה האהבה יותר, לא מצאה מקום אפילו בבית.

קם השומר על היושן להכותו. ומדוייק כן בהפסוק שמביאה הגמרא: "דבר בליעל יצוק בו" — לקללו, והבליעל אומר: "ואשר שכב לא יוסיף לקום" ואמר דוד המלך: "ואתה ה' חנני והקימני", "גם איש שלומי אשר בטחתי בו אוכל לחמי הגדיל עלי עקב" — הרים את עקבו לדרוס אותי.

ואמוראים להזהיר את הדיין בגודל אחריותו לדון דין אמת.

אמ"ת ממר"ן ירא"ה, סימן.

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן:

(11) כל דיין שדן דין אמת⁽¹²⁾ לאמיתו, גורם שהקב"ה משרה שכונה בישראל, שנאמר "אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט"⁽¹³⁾. וכל דיין שאינו דן דין אמת לאמיתו, הריהו גורם⁽¹⁴⁾ לשכינה שתסתלק מישראל,

"תכין בקיין לחמה, אגרה בקציר מאכלה". הנמלה אינה עצלה והיא מכניסה בימי הקציר את הגרעינים הנופלים מן הקציר, לימי הקור.

רב אחא בריה דרב איקא אמר: מהכא מפסוק זה: "אוגר בקיין בן משכיל". שהבן המשכיל אוסף ומכניס תבואה בימי הקיץ בעת שמחירן זול לימי החורף שהן ביוקר.

ועתה הגמרא מביאה מאמרי תנאים

מבאר, ש"לאמיתו" הכוונה היא לחקירת העדים. המהרש"א במסכת בבא בתרא (שם) מקשה על ה"בית יוסף", הסובר שאף אם הדין אמת, אם פוסק כן מחמת אהבה או שנאה אינו לאמיתו, אם כן, למה אמרו כאן שגורם לשכינה שתסתלק מישראל, שנאמר "משוד עניים מאנקת אביונים"? הרי הדין אמת ולא שדד אותם.

והעיון יעקב מתרץ קושית המהרש"א, שבכל זאת צועקים העניים והאביונים לה', כיון שאינם מרוצים מפסק הדין, בהרגישם את אהבת או שנאת הדיינים.

13. ומפרש ה"ד רמה": "אלהים נצב בעדת אל", ומה הטעם? משום "בקרב אלהים ישפוט", שמשפטי ה' הם בקרב בית דין, שאין עושין דבר אלא על פי משפטיו של הקב"ה, ונמצא כאילו הוא שופט בקרבם.

והרי"א¹⁴ מדייק לשון "בקרב" שהכוונה לכך שהדיין פוסק מה שבקרב לבו, ואינו נושא פנים מה שאינו בלבו.

והמאירי כותב [ויתכן שכך היתה גירסתו בגמרא] "כל דיין וכו' שנאמר: "איש את רעהו לא יעשוק ומלאה הארץ דעה את ה' ", והוא שנאמר: "אלהים נצב וכו'".

14. הרי"א¹⁴ מדייק הלשון "גורם" ואילו בדיין שדן דין אמת אמרו "משרה", לפי שמדה טובה

11. ה"העיון יעקב" מדייק מהלשון "כל דיין", שאף אם אינו מומחה כל כך לדון דין, אבל כיון שכוונתו לדון דין אמת לאמיתו — לפי חכמה שלו, הרי תהיה לו סיעתא מן שמיא לכוון את הדין לאמיתו.

12. התוס' במסכת שבת (י א) פירשו: "לאפוקי דין מרומה". וכתב ה"בית חדש" (חושן משפט סי' א'): שכוונתו כמו ששנינו בברייתא (שבועות דף ל' ב): "מניין לדיין שיודע בדין שהוא מרומה [פירוש רש"י], שלמד מתוך דברי העדים שאין עדותן אמת] שלא יאמר: אחתכנו, ויהא קולר תלוי בצואר העדים, תלמוד לומר: "מדבר שקר תרחק".

והקשה ה"בית יוסף" (שם) על דברי התוס' שהיה מספיק לזה אם היה אומר אמת, ומאי "לאמיתו"? ומבאר, "שאפילו אם הדיין דן דין אמת — אם מצטרף לזה אהבת הדיין לזכאי, או שנאתו לחייב, לא הוי לאמיתו".

אבל במסכת בבא בתרא (ח א) מבארים: "אמת", שלא יהא דין מרומה. "לאמיתו", שלא יטו את הדין. ויותר מבואר במסכת מגילה [לפי הבנת ה"ב"ח], שעל אף שהדיינים יקפידו לא להטות את הדין, עדיין צריכין הם לחקור את העדים, ולא יאמרו שהקולר תלוי בצואר העדים.

ובשו"ת הרשב"א (מובא בב"י סימן ט"ו)

ועוד אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: לעולם יראה דיין את עצמו כאילו חרב מונחת לו בין ירכותיו (16), וניהנם פתוחה לו מתחתיו.

שנאמר "הנה מטתו (17) שלשלמה ששים ב-ז גבורים סביב לה מגבורי ישראל כולם אחוזי חרב מלומדי מלחמה (18), איש חרבו על ירכיו מפחד בלילות" ודרשינן את הפסוק שמטתו שלשמה, הוא רמז על בית דין שהוא מקום השראת השכינה, כמו שדרש למעלה, ששים גבורים — הם גבורי תורה [וששים

שנאמר: "משוד עניים מאנקת אביונים — עתה אקום יאמר ה' ". שהקב"ה אומר שיסתלק מהם.

ועוד אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל דיין שנוטל (15) מבעל דין זה ונותן לבעל דין זה שלא כדוין — הקדוש ברוך הוא נוטל ממנו מהדיין את נפשו, שנאמר: "אל תגזול דל כי דל הוא ואל תרכא את עני בשער [דהיינו בעת דין] כי ה' יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש". ודרשינן "קבע" מלשון לקיחה ו"נפש" היינו שיקח את נפשו.

זוה מרימוז במה שאמרו: "חרב מונחת לו בין ירכות יו — שהירך מרמז על גוף האדם וחומר גופו, אם סומך על שכל גופו בלבד.

ומביא ראיה מהגמרא במסכת יבמות (ק"ט ב), שדרשו דרשה זו על הדיין שבא לפניו דין ותוקע עצמו בדבר הלכה, היינו שדן משכלו, יש לו את רבו לשאלו ואינו שואל.

17. רש"י פירש: שכנו של מקום, והמהרש"ל מפרשו שכינתו של הקב"ה. ובמסכת יבמות פירש"י: בית המקדש ששם לשכת הגזית. ומסתבר ששני הפירושים עולים בקנה אחד, דמטה מרמז על מקום השראת השכינה שהוא בית המקדש, וגם לעדת הדיינים, וכאן נדרש על הדיינים.

והמהרש"א מביא מדרש (שה"ש רבה פג יג) ששם דרשו "מטה" מלשון מטה ושבת, שהוא רמז על הסנהדרין.

18. ייד רמ"ה מבאר שהיה מפחד מעונש הדין, כאילו ששים גבורים סביב למטתו להרגו אם יטעה בדין, ולמה פחד כל כך? — מפחדה של גיהנם.

מרובה ממדת פורענות, ולכן מי שדן דין אמת הריהו "משרה השכינה ממש", ומי שאינו דן דין אמת הריהו רק "גורם".

15. המהרש"א מבאר, שאין מדובר כאן כדדיין שנוטל מזה ונותן בזה בידים ממש, אלא כיון שעיוות את הדין, הריהו כאילו נטל מזה ונתן לזה.

ומבאר לפי זה את הדרשה שהביאה הגמרא שנאמר: אל תגזול דל [וגזול פירושו ממש מיד ליד כמו שנאמר: "ויגזול את החנית מיד המצרי"] ומי הוא הגזול: "ואל תדכא את עני בשער" היינו הדיין שבשער שמעוות את הדין. וסוף הפסוק מפרש את תחילת הפסוק.

והרי"א"ף מבאר, שנלמד מהמשך הפסוק: "וקבע את קובעיהם נפש" קובעיהם בלשון רבים, היינו גם הבעל דין שיצא זכאי וגם הדיין, שניהם קובעים אותו נפש.

16. גירסת הרי"ף והרמב"ם (פרק כ"ג מהל' סנהדרין הל' ה): "חרב מונחת לו על צווארו". המהרש"א מבאר, שבא לרמוז על דיין הסומך על שכלו בלבד ואינו סומך על חכמת התורה,